

**NEMIS TILSHUNOSLIGIDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING LINGVISTIK
TADQIQI*****Adambayeva Nargiza Kadambayevna****TTA Urganch filiali, Ingliz tili kafedrası v.b.dotsenti, PhD.****Atajanov Sherzod Shanazarovich****UrDU, Lingvistika (nemis tili) 2-kurs magistranti****Ruzmatova Dilbar Atabayevna****O'zbek tili va adabiyoti, tillar kafedrası o'qituvchi*

Annotasiya: *Ushbu maqolada nemis tilshunosligida frazeologik birliklar hisoblangan maqolalar tadqiq etilgan bo'lib, unda frazeologik birliklarning lingvistik mohiyati maqollarning yondosh hodisalarga bo'lgan munosabati nazariy va amaliy misollar asosida tahlilga tortilgan.*

Kalit so'zlar: *fraza, frazeologizm, leksema, morfema, sintaktik bog'lanish, lisoniy birlik.*

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7622852>

“Frazeologiyani kengroq ta'riflash uchun uning nazariy va amaliy jihatlariga e'tabor berish kerak. Frazeologiya – bu til hodisalarining frazeologik jihatdan ifodalanishi uchun bugungi kunda turli xil baxs-munozaralarga sabab bo'lmoqda”.

Tilshunoslik bo'limi sifatidagi frazeologiyaning asosiy diqqat e'tibori frazeologizmlar tabiatini va ularning kategorial belgilarini o'rganishga, shuningdek, frazeologizmlarning nutqda qo'llanish qonuniyatlarini aniqlashga qaratiladi. Frazeologiyaning eng muhim muammosi frazeologizmlarni nutqda hosil qilinadigan (ya'ni avvaldan tayyor bo'lmagan) so'z birikmalaridan farqlab, ajratib olish va shu asosda frazeologizmlarning belgilarini aniqlashdir. Idioma frazeologizmlar, frazeologik birikmalar va barqaror jumlar (maqol va matallar, gapga teng boshqa frazeologizmlar) o'rtasidagi muayyan tafovutlarga qarab ko'plab tadqiqotchilar frazeologiyani 2 xil: tor va keng ma'noda tushunadilar. Uni keng ma'noda tushunilganda, frazeologiya doirasiga maqol va matallar, folklorga xos barqaror jumlar, ba'zi muloqot shakllari (salomlashish, xayrlashish jumalari) ham kiritiladi.

Lekin bu masala, ya'ni frazeologiyani keng ma'noda tushunish masalasi hanuz munozarali bo'lib qolmoqda. Frazeologiyaning asosiy vazifalari yoki masalalari: frazeologik tarkibning izchilligini aniqlash va shu munosabat bilan frazeologizmning belgi(lik) xususiyatini o'rganish; frazeologizmlar omonimiyasi, sinonimiyasi, antonimiyasi, polisemiyasi va variantdorligini tavsiflash; frazeologizmlar tarkibida qo'llanuvchi so'zlar va ularga xos ma'nolarning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash; frazeologizmlarning so'z turkumlari bilan o'zaro munosabatlarini oydinlashtirish; ularning sintaktik rolini aniqlash; frazeologik birliklar tarkibida so'zlarning yangi ma'nolari hosil bo'lishini o'rganish va boshqa frazeologiya frazeologik birliklarni ajratish prinsiplarini, ularni o'rganish, tasniflash va lug'atlarda tavsiflash metodlarini ishlab chiqadi. Frazeologiyada ishlab chiqilgan o'ziga xos,

xilma-xil metodlar asosida tilning frazeologik tarkibi turlicha: struktur-semantik, grammatik, vazifaviy uslubiy asoslarga ko'ra tasnif etiladi.

Struktur-semantik tasnif prinsipi asosiy hisoblanadi. Frazelogiya tilshunoslikning mustaqil tarmog'i sifatida 20-asrning 40-yillarida rus tilshunosligida paydo bo'lgan. Uning dastlabki shakllanishiga rus olimlari A.A.Potebnya, I.I.Sreznevskiy, A.A.Shaxmatov asarlarida asos solingan bo'lsa, barqaror (turg'un) so'z birikmalarini alohida tilshunoslik bo'limi - frazeologiyada o'rganish masalasi 20-40-yillardagi o'quv-metodik adabiyotlarda - Ye.D.Polivanov, S.Abakumov, L.A.Bulaxovskiy asarlarida ko'tarib chiqilgan. G'arbiy Yevropa va Amerika tilshunosligida frazeologiya tilshunoslikning alohida bo'limi sifatida ajratilmaydi.

Nemis va o'zbek tillarida frazeologizmlar shu millatga mansub insonlar hayot tarzi, yashash sharoitidan kelib chiqqan holda paydo bo'ladi va tilimizda ishatiladi. Frazelogiya sohasida qiyosiy-tipologik tadqiqotlar olib borish frazeologiyaning umumnazariy muammolarini hal etishga keng yo'l ochadi. Umuman olganda frazeologik birikmalarining shakllanish manbalarini etimologik jihatdan tahlil etishga nisbatan ancha keng mazmunga ega. Bu umumfilologik muammo bo'lib, eng qadimgi, dastlabki filologik modellarning shakllanish bosqichlarini aniqlash muhim semiotik masala sanaladi.

Nemis tilidagi frazeologizmlar o'zbek tilidagi frazeologizmlar bilan sinonim ham bo'ladi va ularni qiyosiy tahlil usulda o'rganamiz. Masalan nemis tilidagi "Man empängt den Mann nach dem Gewand und entlasst ihn nach dem Verstand" frazeologizmi o'zbek tilidagi "Kiyimiga qarab kutib olinadi va aqliga qarab kuzatib qo'yiladi" frazeologizmi bilan qiyoslashimiz mumkin. Shuni alohida qayd etib o'tish kerakki, frazeologizmlarni qo'llashda, iboralarning grammatik va leksik negizida qandaydir o'zgarishlar ro'y beradi: masalan, pashshadan fil yasama! U doim pashshadan fil yasaydi! Aus einer Mucke einen Elefanten machen! Er macht immer aus seiner Mucke einen Elefanten! Wasser ins Meer tragen, Wasser ins Haus tragen, Wasser in den Garten tragen (bekorchilik qilmoq).

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, frazeologizmlarning ifoda jihatiga uning tarkibidagi leksemalargina emas, balki frazeologizmlarning doimiy tarkibiy qismi sifatida qatnashadigan morfemalar ham mansub bo'ladi, chunki bunday morfemalar, o'zni bilan tuslovchi ham frazeologizmlarning ichki grammatik qurilishiga mansub bo'ladi. Frazelogizmlar nutqda ishlatish munosabati bilan qo'shiladigan morfemalargina uning ifoda jihatiga mansub bo'lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdurahmonov S. Nemis tilida frazeologizmlarning ifoda jihatiga xususida ba'zi mulohazalar. Respublika ilmiy amaliy anjuman materiallari. Samarqand, 2015. 227-b.
2. Sanakulov, Z. I. The meaning of word formation in German and Uzbek languages (in comparative aspect). Science and Education, 1(Special Issue). 2020.
3. Sapaeva D.N. [Scientific medical text in the medical paradigm linguistics](#). Web of Scientist: International Scientific Research Journal. 24.04.2022. P. 890-894.